

Komandér Řádu britského impéria, držitel kalifornského vzpěračského rekordu, (full squat, 600 lbs, 1961), dálkový plavec, motorkář, spisovatel ... a také neurolog Oliver Sacks, M.D., FRCP, CBE (1933–2015)

prof. MUDr. Petr Kaňovský, CSc., FEAN, doc. MUDr. Kateřina Menšíková, Ph.D., FEAN

Neurologická klinika Lékařské fakulty UP a Fakultní nemocnice Olomouc

Oliver Sacks se narodil v Londýně do lékařské rodiny. Studoval na St. Paul's College a poté fyziologii a biologii v Oxfordu pod Sinclairovým vedením v Sherringtonově laboratoři; v Oxfordu studoval také medicínu, promoval v roce 1960. Rezidenturu nastoupil v Londýně v Park Royal a Middlesex Hospital, kde byl sekundářem („house officer“) u Richarda Ashera, pokračoval poté na neurologii, kde pracoval jako rezident u Kremera a Gilliatta. Po roce, stráveném v londýnských nemocnicích se přemístil do USA, kde v San Francisku pokračoval jako rezident v Mount Zion, nakonec ukončil neurologickou specializaci v UCLA General Hospital v Los Angeles. Následně přijal místo v neuropatologické laboratoři v Albert Einstein College of Medicine v New Yorku. Po zhruba jednom roce naznal, že není stvořen k laboratorní práci a sehnal si místo jako sekundář v azylu pro chronické neurologické a psychiatrické pacienty Beth Abraham Hospital v Bronxu. Zde v roce 1969 při klinickém testování L-DOPA objevil pozitivní i negativní efekt preparátu při léčbě postencefalitického parkinsonismu. Vzhledem k tomu, že odborné časopisy opakovaně odmítly původní práci, ve které o této události referoval, popsal celou historii ve formě kazuistické eseje a později knihy, nazvané *Awakenings*. Kniha měla v roce 1973 okamžitý a obrovský úspěch, a nastartovala kariéru Sackse jako unikátního medicínského spisovatele; podle knihy byl natočen stejnojmenný oscarový film s Robinem Williamsem a Robertem de Niro v hlavních rolích. Sacks nepublikoval klasické původní práce, kazuistiky či přehledy, ale v podstatě výhradně dopisy redakcím a knihy, ve kterých beletristickým způsobem pojednával o různých neurologických poruchách. Tento způsob odborné komunikace se stal velmi populární mezi laickým čtenářstvem a velmi nepopulární mezi odbornou veřejností, zejména britskou a americkou. Sacks proto vlastně po zbytek své kariéry neměl permanentní akademickou pozici a živil se jako konziliář několika newyorských azylových ústavů, občasnou výuku vykazoval v Albert Einstein College of Medicine a NYU School of Medicine; až v roce 2007 byl jmenován řádným profesorem neurologie a psychiatrie na Columbia University of New York. Během svého života se však do hloubky věnoval různým fenoménům, které nakonec vždy podrobně popsal a diskutoval ve svých knihách: bolestem hlavy (Migraine), centrálním efektům periferního traumatu (A leg to stand on), autismu (Anthropologist on Mars), halucinacím (Hallucinations), amúzii (Seeing Voices), vlivu hudby na myšlení (Musicophilia), agnózií (A man who mistook his wife for a hat), endemickému parkinsonismu a achromatopsie (Island of Colorblind, s J. C. Steelem) atd. Sacksova snaha o přiblížení utrpení neurologicky nemocných ostatním lidem byla nakonec přece jen pochopena a ke konci života se mu dostalo řady čestných doktorátů a dalších poct, v roce 2008 ho královna Alžběta II. pasovala na komandéra Řádu britského impéria. Zemřel na metastazující melanom sítnice předposlední srpnový den roku 2015. Se světem se rozloučil několika brilantními esey, které vyšly ještě za jeho života v New York Times, posmrtně byly souborně vydány pod názvem *Gratitude*.

Klíčová slova: Oliver Sacks, postencefalitický parkinsonismus, guamský parkinsonský komplex

Commander of the Order of the British Empire, holder of the California State record in weightlifting (full squat, 600 lbs, 1961), long-distance swimmer, biker, writer... and a neurologist as well: Oliver Sacks, MD, FRCP, CBE (1933–2015)

Oliver Sacks was born in London into a family of medical doctors. He studied at St. Paul's College and then physiology and biology in Oxford under Sinclair's direction in Sherrington's laboratory; while in Oxford, he also studied medicine, graduating in 1960. He took his residency in London at Middlesex Hospital where he was house officer to Richard Asher; he then continued in neurology, working as fellow to Kremer and Gilliatt. After a year spent in London hospitals, he moved to the United States and became a resident at San Francisco's Mount Zion Hospital, finally completing his fellowship in neurology at UCLA General Hospital in Los Angeles. Following that, he accepted a position in neuropathology laboratory at Albert Einstein College of Medicine in New York. After a year or so, he realised that he was not made for laboratory work and took a job as house officer in an asylum for chronic neurological and psychiatric patients, Beth Abraham Hospital in the Bronx. It was here, during clinical testing of L-DOPA in 1969, that he discovered the positive and negative effects of this drug in treating postencephalitic parkinsonism. Given the fact that scholarly journals had repeatedly rejected his original paper reporting on this event, he described the entire story in the form of a case study essay and, later on, in a book titled *Awakenings*. Published in 1973, the book was an immediate and huge success, and launched Sacks's career as a unique medical writer; the book was adapted into an Oscar-nominated film of the same name starring Robin Williams and Robert de Niro. Sacks did not publish classic original papers, case reports, or reviews, but essentially exclusively letters to the editor and books in which he used prose to describe various neurological disorders. This method of professional communication became very popular among lay readers, and very unpopular among experts, particularly British and American ones. Therefore, Sacks actually had no permanent academic position for

the rest of his career, and made his living as a consultant to several New York City-area nursing homes and was an occasional teacher at Albert Einstein College of Medicine and NYU School of Medicine; it was only in 2007 that he was appointed full professor of neurology and psychiatry at Columbia University, New York. During his life, he addressed in depth various phenomena that he eventually always described and discussed in detail in his books: headache (Migraine), central effects of peripheral injury (A Leg to Stand On), autism (An Anthropologist on Mars), hallucinations (Hallucinations), amusia (Seeing Voices), the effect of music on thinking (Musicophilia), agnosia (The Man Who Mistook His Wife for a Hat), endemic parkinsonism and achromatopsia (The Island of the Colorblind, with J. C. Steele), etc. Sacks's efforts to introduce the suffering of neurological patients to other people were, after all, understood and, toward the end of his life, he received a number of honorary doctorates and other honours; he was also appointed Commander of the Order of the British Empire by Queen Elizabeth II in 2008. He died of metastatic retinal melanoma on the penultimate day of August 2015. His farewell to the world was a couple of brilliant essays published in the New York Times while he was still alive; they were published posthumously as a collection titled *Gratitude*.

Keywords: Oliver Sacks, postencephalitic parkinsonism, Guam parkinsonism-dementia complex

„Dear friends;

You will be interested by these papers of Oliver Sacks published by Elsevier, which includes one we wrote together several years ago about PSP and its relation to other tauopathies with Andrew Lees and Dominique. I hope you enjoy. In November just after the CurePSP symposium in La Jolla, I'll attend his memorial service in New York but he does live on in his writing.

Best regards. John

*Sent from John Steele's iPad
jcsteeleguam@yahoo.com*

Výše uvedený text je obsahem e-mailu Johna Steela, který zaslal autorům tohoto článku, Dominique Caparros-Lefébvre, Andrewu Leesovi a členům našeho neurodegenerativního a neuroepidemiologického týmu. Bylo to přesně čtyři měsíce poté, co Oliver Sacks podlehl rozsevu melanomu sítnice, o kterém informoval ve fejetonu v New York Times tři roky předtím.

Ale začněme od začátku.

Oliver Wolf Sacks se narodil 9. 7. 1933 v Cricklewoodu v Londýně, jako nejmladší ze čtyř synů, z nichž tři se stali lékaři. Oba rodiče byli také lékaři, otec Samuel Sacks byl praktickým lékařem ve Whitechapel a East Endu, praktikoval až do svých devadesáti let. Matka Muriel Elsie, rozená Landau, byla jednou z prvních žen – chirurgů v Británii. Rodiny Sacks/Landau byly velmi rozvětvené, matka pocházela z 18 sourozenců. Dva strýčkové Sacksova otce působili jako rabíni ve Vestfálsku (odkud rod pocházel), jedním ze Sacksových

bratřanců byl izraelský ministr zahraničí Abba Eban (Sacks, 2015a; Lees, 2015).

Po internátní škole, ze které si odnesl traumatizující zážitky, absolvoval Sacks St. Paul's College v Londýně a zahájil bakalářské studium na Queen's College v Oxfordu, promoval z fyziologie a biologie v roce 1956. Během studia pracoval v Sinclairově oxfordské fyziologické laboratoři; byl však svým šéfem tak přetěžován, že ztratil 27 kg tělesné hmotnosti a zhroutil se, přerušil studia a rok strávil v Izraeli v kibucu Ein HaShofet. Po roce pokračoval ve studiu medicíny na oxfordské fakultě, titul doktora medicíny obdržel v roce 1960.

Rezidenturu zahájil v Middlesex Hospital v Londýně, kde pracoval jako house officer pod vedením Richarda Ashera po dobu půl roku, další půlrok

jako neurologický rezident u Kremera a Gilliaty. Z důvodů, které zveřejnil až v autobiografii těsně před smrtí, se rozhodl v rezidentuře pokračovat v USA (Sacks, 2014; Sacks, 2015a).

V roce 1961 přesídlil do Kalifornie a pokračoval v rezidentuře v nemocnici Mount Zion v San Franciscu, asi po roce se přesunul do neuropatologické laboratoře UCLA v Los Angeles, kde se věnoval výzkumu v této oblasti, a to poměrně úspěšně (Sacks, 1965; Sacks, 1966a, b). V Kalifornii také mohl konečně věnovat dostatek času svým dvěma tehdejšími hlavními koníčkům: motorkářství a vzpírání. Stal se členem motorkářského gangu, se kterým podnikal dlouhé výlety, např. noční trip ke Grand Canyonu a zpět, celkem 1000 mil (Lees, 2015). Stal se pravidelným návštěvníkem Muscle

Obr. 1. Oliver Sacks přebírá Řád komandéra britského impéria (CBE) od královny Alžběty, Buckinghamský palác, 14. června 2008

Obr. 2. Oliver Sacks po svém každodenním plavání ve vodách Longislandského zálivu

Beach ve Venice, kde soutěžil v tzv. plném dřepu (full squat) a stal se držitelem kalifornského rekordu s hodnotou 600 liber (asi 270 kg).

V roce 1965 se Sacks přestěhoval do New Yorku, kde přijal placené místo výzkumného pracovníka v neuropatologické a neurochemické laboratoři Albert Einstein College of Medicine v Bronxu. Nicméně, v roce 1966, podle svých vlastních slov, poznal, že není předurčen k laboratorní práci a přijal místo domácího lékaře v Beth Abraham Hospital v Bronxu. Jednalo se o zařízení pro chronické neurologické a psychiatrické pacienty, kde byli mj. umístěni lidé, kteří trpěli postencefalitickým parkinsonismem jako následkem pandemie von Economovy encefalitidy z dvacátých let minulého století (Sacks, 1973).

V New Yorku opustil kalifornské koníčky a věnoval se (podle vlastních slov) clubbingu a nemírnému požívání drog, zejména kokainu, heroinu a amfetaminu. Sám přiznával několikaletou silnou závislost a popisoval několik tripů, které téměř skončily fatálně. Navíc si přivodil letité bolesti hlavy, o kterých napsal populární knihu s názvem *Migraine* (Sacks, 1970a).

Bronx pak na mnoho dalších let neopustil: pořídil si domek na City Island, ležícím v západním cípu Longislandského zálivu, podle znalců na jednom z nejkrásnějších míst newyorské aglomerace. Závislost na drogách pře-

Obr. 3. City Island v newyorském Bronxu, bydliště Olivera Sackse po většinu jeho života

konával usilovným plaváním ve vodách kolem ostrova (uplavával až 6 námořních mil, tj. skoro 10 kilometrů, denně), tento zvyk mu vydržel až do konce života (Lees, 2015).

V roce 1969 byl Sacks pověřen provedením dvojité slepé, randomizované studie, která měla ověřit efektivitu a bezpečnost podání L-DOPA u pacientů s postencefalitickým parkinsonismem (PEP), kteří byli chovanci Beth Abraham Hospital. V té době ještě stále šlo o úplnou novinku. Ač byl efekt L-DOPA prokázán již Birkmayerem a Hornykiewiczem v roce 1960, první systematické klinické zkoušení preparátu, který již obsahoval dopa-dekarboxylázu, zahájil Cotzias až v roce 1967. Sacks po několika dnech podávání léku zjistil, že u části pacientů s PEP byl efekt dramatický. Po řadu desítek let prakticky nehybní lidé se začali pohybovat, mluvit, vstávat z vozíků a samostatně chodit. U druhé části nemocných nenastala žádná změna. Sacks správně usoudil, že dramatické zlepšení hybnosti je efektem L-DOPA. Dramatický rozdíl mezi efektem L-DOPA a placebo navodil u Sackse těžký vnitřní konflikt. Po několika dnech váhání rozhodl o ukončení studie, odslepil randomizaci a začal všem pacientům podávat aktivní látku.

Sacks již předtím významným způsobem změnil v Beth Abraham Hospital život tam hospitalizovaných pacientů. Snažil se o velmi osobní, individuální přístup k lidem, kteří trpěli těžkou deprivací po letech strávených prakticky v úplné izolaci. Léčba L-DOPA mu umožnila pokročit ještě dále. Sacks trávil s pacienty celé dny a večery, probíral s nimi jejich život před nemocí i v nemoci. Snažil se je seznámit s (mezitím) změněnou realitou. Vyjížděl s nimi na výlety na Manhattan, bral je do restaurací a dokonce do tanečních klubů. Jak

se sám vyjádřil, považoval je za „svou vlastní rodinu“.

O dramatickém zlepšení pacientů trpících postencefalitickým parkinsonismem, které bylo navozeno léčbou L-DOPA, Sacks referoval v dopise redakcím časopisů *Lancet* a *British Medical Journal*. Jeho další dopisy obsahovaly i podrobné kazuistické popisy jednotlivých pacientů, až s beletristickými rysy. Diskuze k Sacksovým sdělením, kterou obě redakce zveřejnily, byla spíše pozitivní (Sacks, 1969; Sacks, 1970b, c, d, e, f; Sacks, 1971).

Bohužel se po několika měsících u léčených pacientů začaly objevovat dyskineze (které dnes velmi dobře známe u pacientů trpících pokročilou Parkinsonovou nemocí a léčených dlouhodobě L-DOPA), které se při pokračování léčby zhoršovaly a nakonec se staly extrémně invalidizujícími, pacienti sami žádali vysazení léčby, protože tento stav byl pro ně více stresující než těžká rigidita s akinetickým mutismem, kterými trpěli před zahájením léčby. Sacks i o této skutečnosti poctivě referoval, tentokrát ve formě standardního původního sdělení (Sacks, 1972). Jeho článek však byl prakticky ve všech významnějších časopisech odmítán, podrobován neetické editorské cenzuře nebo vrácen s ironickými recenzemi. Sacks pochopil, že tradiční, rigidně-akademické prostředí mu není nakloněno. Chtěl ale svá pozorování a svou zkušenost s pacienty trpícími postencefalitickým parkinsonismem shrnout a odborné veřejnosti sdělit, nicméně již dříve jeho dopis redakci, uveřejněný v *JAMA*, vyvolal sérii zlobných a dehonestujících sdělení; to vedlo k tomu, že Sacks se propadl do dlouhodobé literární frustrace (Sacks, 1970e). Až v roce 1972 byl požádán editorem literárního časopisu *The Listener*,

Obr. 4. 119 Horton Street, domek Olivera Sackse na City Island v Bronxu

Obr. 5. Oliver Sacks kouří na terase Beth Abraham Hospital v New Yorku, šedesátá léta 20. století

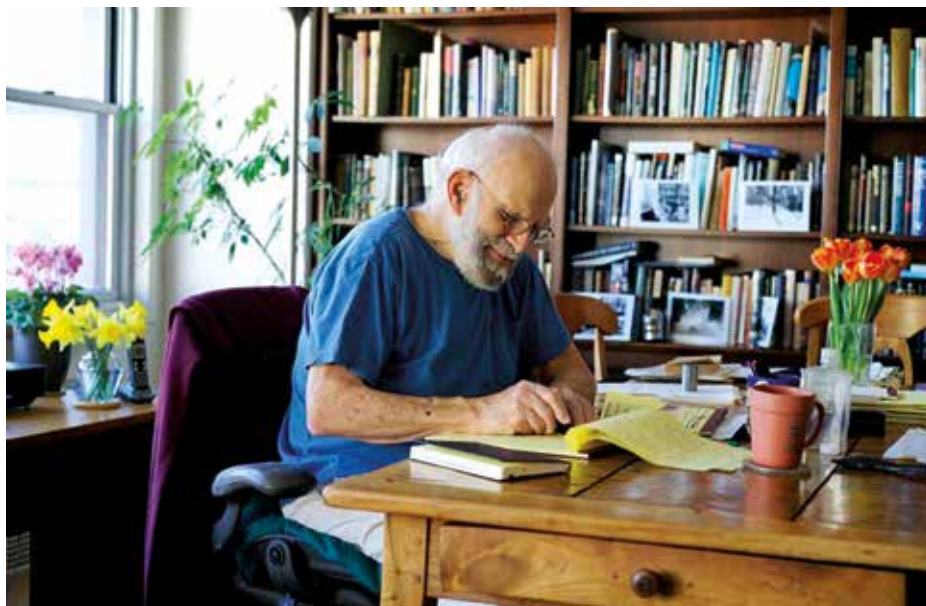

se kterým se potkal na jedné newyorské vernisáži, aby o svých zkušenostech napsal beletristickým stylem. Sacks tak učinil a povídka vyšla pod názvem *Great Awakenings* v říjnu 1972. Čtenáři byla přijata s nadšením, jejich reakce zveřejnil *The Listener* v dalším čísle. Oliver Sacks pochopil, že cesta ke sdělení jeho zkušeností bude asi poněkud alternativní. K původním devíti kazuistikám sepsal dalších jedenáct, dlouhou část diskuzní a knihu s názvem *Awakenings* nabídl nakladatelství Duckworth & Co, kde vyšla na jaře 1973. Vzbudila okamžitý zájem a měla obrovský úspěch (Sacks, 1973).

Vydáním *Awakenings* se z Olivera Sackse stal medicínský spisovatel. Vývoj od lékaře-faktografa ke spisovateli později popsal v přednášce „Narrative and Medicine“, kterou pronesl na Mount Sinai School of Medicine v roce 1991, a jejíž transkript vyšel v žurnálu *Mount Sinai* o dva roky později.

Nicméně, v roce vydání *Awakenings* (1973) se stal Sacks terčem kritiky jak ze strany příbuzných pacientů, tak i ze strany kolegů. Byl označován za podvodníka, nebo také za „bohatého pisálka, který si plete své pacienty s bestsellery“. Na druhé straně dostal pochvalný a sympatický dopis od Alexandra Lurii, kterého považoval za jednoho ze

Obr. 6. Oliver Sacks u svého pracovního stolu v přízemí domku na City Island

svých guru. V Británii byl neurologickou komunitou nadále přehlížen. Na rozdíl od USA nebyly jeho práce podrobovány kritice, byly prostě zcela ignorovány. Sacks označil tuto situaci za „zvláštní mutismus“, který jej frustroval více, než negativní americké komentáře. Až v roce 1975 jej překvapivě pozval k přednášce na Queen Square jeho bývalý šéf, Roger Gilliatt; po Sacksově přednášce zde byl promítán film, který o Sacksovi a jeho pacientech z Beth Abraham Hospital natočila yorkshirská televize. O všech okolnostech původu a vzniku „*Awakenings*“ referoval otevřeně Sacks v textu, který vyšel v roce 1983 v *British Medical Journal*, tedy až deset let po vydání knihy samotné (Sacks, 1983).

Knih „*Awakenings*“ zaujala studenta medicíny na Yale University Lawrence Laskera natolik, že na ni od nakladatele koupil (prý velmi levně) filmová práva, krátce poté, co poprvé vyšla tiskem. V roce 1990 potom podle scénáře Stevena Zaillianana natočila americká herečka a režisérka Penny Marshallová stejnojmenný film. Hudbu k filmu napsal slavný soulový a jazzový skladatel a pianista Randy Newman a kameramanem byl, nikoliv překvapivě, Miroslav Ondříček. V hlavních rolích se objevili Robin Williams (hrál Olivera Sackse) a Robert De Niro (hrál pacienta Leonarda Lowe, trpícího postencefalitickým parkinsonismem od časného mládí); kritici shodně u obou herců role v tomto filmu označují jako jejich životní. Film měl obrovský

úspěch na celém světě a v roce 1991 byl nominován na tři ceny Americké filmové akademie (Oscary): za nejlepší film, nejlepší scénář a Robert de Niro za nejlepší mužský herecký výkon. Nominace sice neproměnil, ale Williams a De Niro získali prestižní cenu amerických filmových kritiků (napůl, což se po zhlédnutí filmu zdá logické) a De Niro ještě prestižnější cenu newyorských filmových kritiků.

V letech následujících po vydání a celosvětovém úspěchu „*Awakenings*“ byl Sacks v roli spisovatele, věnujícího se popularizaci vědy. V oblasti skutečného vědeckého bádání byl po zbytek života spíše v roli „pouhého“ glosátora dění v oblasti neurověd, než aktivním výzkumníkem či publikujícím vědcem. Jeho dopisy redakci však uveřejňovaly ty nejprestižnější vědecké a medicínské časopisy: *Science*, *Nature*, *Lancet*, *Brain*, *Neurology*, *Journal of American Medical Academy*, *British Medical Journal* a další. Jak sám napsal ve své autobiografii, po událostech souvisejících s vydáním *Awakenings* „ztratil odvalu k experimentu a získal odvalu k literatuře“ (Sacks, 1992a,b; Sacks, 1993; Sacks, 1995a; Sacks, 1996; Sacks, 1997b; Sacks, 2000a, b; Sacks, 2001b; Sacks, 2003; Sacks, 2004a, b; Sacks, 2006a, b; Sacks, 2009; Sacks, 2012b; Sacks, 2013).

V New Yorku byl Sacksovi neochotně a o nepřilíš dlouhou dobu prodlužen kontrakt jako konzultantovi v Beth Abraham, kromě toho pracoval jako konziliář několika azylových zařízení, větší-

Obr. 7. Robin Williams a Robert de Niro ve filmu *Awakenings* (1990)

nou provozovaných řádem *Little Sisters of the Poor*.

Jak vzpomíná v brilantní eseji (která měla být původně recenzí Sacksovy autobiografie) Andrew Lees, v roce 1976 oslovil Sackse student z Middlesex Hospital, Jonathan Cole, s žádostí o umožnění stáže na jeho klinice. Sacks odpověděl doslova a kouzelně takto:

“Dear Mr. Cole,

I thank you for your letter of February 27 and I am sorry to be so long in replying. My delay in replying is because I don't know what to reply. But here, roughly is my situation: I don't have a Department. I am not in a Department. I am a gypsy, and survive-rather marginally and precariously on odd jobs here and there.“ (Lees, 2015). Nicméně, Jonathan Cole se nenechal odradit a za Sacksem do New Yorku přijel, stal se jeho jediným žákem, později uznávaným neurofyziologem a ještě později medicínským spisovatelem.

Sacks pokračoval i v beletristickém psaní o medicínských tématech. Prvních deset let po publikaci *Awakenings* psal převážně do časopisů: byl pravidelným přispěvatelem do *The New Yorker*, *The New York Review of Books*, *The Atlantic*, *Tatler*, *London Review of Books*, *The New York Times*; zůstal jím až do konce života.

Další knihy začal Sacks psát a vydávat až v roce 1984, tedy vlastně po desetileté pauze. V roce 1984 vydal titul *A Leg to Stand On*, ve kterém mj. popisoval zranění dolní končetiny, které utrpěl při turistice v Norsku a které bylo následováno podivným fenoménem „fokální anosognozie“ (Sacks, 1984).

O rok později (1985) vydal další titul, který se stal slavným: *A Man Who Mistook his Wife for a Hat*. V této sbírce beletrizovaných kazuistik popisuje různé neurologické fenomény, které se snaží přiblížit laickému čtenářstvu: zrakovou agnózi, tiky, parkinsonské paradoxní kineze apod. (Sacks, 1985).

Kniha *Seeing Voices: A Journey Into the World of the Deaf*, vydaná v roce 1989, popisuje mj. neurologické kompenzační mechanismy, používané hluchými (Sacks, 1989).

V roce 1995 vydal knihu *An Anthropologist on Mars*, pojednávající o autistické profesorce zootechniky jménem Temple Grandin; za knihu dostal Polkovu cenu udělovanou newyorskými novináři. Poměrně novátorsky zde autismus popisuje jako fenomén, který může paradoxně přispět k rozvoji osobnosti postiženého (Sacks, 1995b).

V roce 1995 zatelefonoval Sacksovi John Steele, spoluautor prvního popisu progresivní supranukleární paralýzy, v té době pobývajícím už více než dvacet let v Tichomoří, z toho deset let na ostrově Guam. Pozval Sackse na Guam s tím, že budou mapovat fenomenologii zdejšího endemického onemocnění *lytico-bodig*, neboli guamského ALS-dementia-parkinsonismus komplexu. Sacks strávil na Guamu celkem šest týdnů, během kterých se Steelem vyšetřovali podrobně pacienty postižené některým z fenotypů nemoci. Povšimli si podobnosti parkinsonského fenotypu s progresivní supranukleární paralýzou a hypotetizovali o příčině této endemické nemoci (Cox et Sacks, 2002; Steele, 2002). Sacks uměl z Londýna (jako každý britský neurolog) oftalmoskopovat a u řady pacientů pozoroval abnormality na sítnici. Dalším zkoumáním bylo zjištěno, že jsou pro nemoc typické a porucha byla nazvána unikátní formou retinální epiteliopatie. Steele o ní referoval až v roce 2015,

bohužel již po Sacksově smrti (Steele, 2015). Sacks popsal svůj pobyt na ostrově Guam v druhé části knihy *The Island of Colorblind*. V první části popisuje svůj pobyt na mikronéském atolu Pingelap, kde se mezi domorodým obyvatelstvem vyskytuje recesivně dědičná achromatopsie (Sacks, 1997a).

V roce 2001 vydal Sacks knihu *Uncle Tungsten*, která je vlastně jeho autobiografií, koncentrovanou na dětství a dospívání. Podobně osobní je další kniha, vydaná v roce 2002, *Oaxaca Journal*, vlastně cestovní deník z cesty po Jižní Americe: Mexiku, Peru a Ekvádoru (Sacks 2001a; Sacks, 2002).

V roce 2007 vydal knihu *Musicophilia*, která se velmi rychle stala velmi populární. Věnuje se v ní vzájemným vztahům mezi hudbou a nervovým systémem. Popisuje zde ve čtyřech odvětvích dosud ne zcela vysvětlené fenomény: muzikogenní epilepsii (záchvaty provokované určitou hudbou), hudební představitost, denní snění s hudebním obsahem, amúzií, absolutní sluch, paradoxní kineze, hudebnické dystonie apod. *Musicophilia* byla jeho nejobsáhlejším dílem, kniha měla v původním vydání přes 400 stran (Sacks, 2007).

Obsah knihy *Mind's Eye*, kterou vydal v roce 2010, byl nepochybně reflexí Sacksova boje s melanomem sítnice, který vedl v roce 2008 k enukleaci pravého bulbu. Sacks se v knize věnuje poruchám vize a slepotě a jejím kompenzačním mechanismům (Sacks, 2010).

V roce 2012 vyšla kniha *Hallucinations*, ve které se Sacks plně věnuje tomuto psychiatrickému fenoménu, diskutovanému ze všech aspektů jak v knize, tak i v dalších publikacích. (Sacks, 2012a; Sacks, 2013; Sacks 2014; Blom, 2014). *Hallucinations* byly Sacksovou poslední medicínsko-beletristickou knihou, a halucinace posledním neurologicko-psychiatrickým fenoménem, který hlouběji studoval. Nadále již pracoval jen na své autobiografii.

V posledním desetiletí života se Sacksovi dostalo konečně i oficiálního akademického uznání. Od roku 2005 pracoval jako učitel („clinical lecturer“) v Yeshiva University Albert Einstein College of Medicine v Bronxu, v roce 2007 zde byl jmenován profesorem ne-

urologie. V roce 2007 byl vyzván k přednáškám a následně jmenován profesorem neurologie a psychiatrie na Columbia University School of Medicine v New Yorku. Zároveň jej tato univerzita jmenovala historicky prvním „Columbia University Artist“ jako uznání za jeho zásluhy na poli propojení vědy a umění. V roce 2012 byl jmenován profesorem neurologie na New York University School of Medicine. Od roku 2008 byl také hostujícím profesorem neurologie na University of Warwick ve Spojeném království.

V roce 2008 byl královnou Alžbětou II. pasován na komandéra Řádu Britského impéria (C. B. E.), jako první a dosud jediný neurolog v dějinách britské říše.

O sobě, svém vnitřním světě a o dosavadním životě něco málo prozradil v interview, které s ním pro *Lancet* vedla Sandee Brawarsky v roce 1997 (Brawarsky, 1997). Rozsáhlou, detailní a naprosto otevřenou autobiografií vydal Oliver Sacks až v roce 2015, několik měsíců před tím, než podlehl metastatickému rozsevu retinálního melanomu. Na knize pracoval tři roky. Kniha se stala okamžitě celosvětovým bestsellerem a během půl roku byla přeložena do více než třiceti jazyků. Její recenzi, taktéž mimořádné literární dílo, uveřejněné v časopise *Brain*, napsal Sacksův přítel Andrew Lees. Bohužel byla zároveň nekrologem (Sacks, 2015; Lees, 2015).

Oliver Sacks se sám se světem rozloučil dvěma esey, *My Own Life* a *Sabbath*, které byly uveřejněny v *New York Times*, první 19. února 2015, druhá dva týdny před jeho smrtí 14. srpna 2015. Obě dvě eseje, spolu s esey *Mercury* a *My Periodic Table* byly poté posmrtně zveřejněny v souboru, pro který Oliver Sacks ještě před smrtí vybral název *Gratitude*. V české verzi vyšla kniha v polovině roku 2016, je však prakticky nesehnatelná. Na Amazonu však lze ještě pořídit v roce 2017 posmrtně vydaný soubor Sacksových brilantních esejů (Sacks, 2017), nazvaný *The River of*

Consciousness. Ale rychle. Měli jich totiž přesně už jen 149.

Oliver Sacks by jistě neaspiroval na Nobelovu cenu a určitě jej nezajímaly věci jako impaktní faktor, kvartily, habilitační kritéria a podobně. Ale jak napsal Andrew Lees: Oliver Sacks udělal mnohem víc než kdokoliv jiný na světě ve snaze přiblížit laickým čtenářům těžkosti, které lidem přináší onemocnění mozku.

Literatura

- Blom JD, Sommer IEC, Koops S, Sacks OW. Prosopometamorphopsia and facial hallucinations. *Lancet* 2014; 383: 1988
- Brawarsky S. Street neurologist with a sense of wonder. *Lancet* 1997; 350: 1092–1093.
- Cox PA, Sacks OW. Cycad neurotoxins, consumption of flying foxes, and ALS-PDC disease in Guam. *Neurology* 2002;
- Lees AJ. One is always nearer by not keeping still. *Brain* 2015; 138: 3822–3826.
- Sacks OW, Brown, WJ, Aguilar MJ. Spongy degeneration of white matter: Canavan's sclerosis. *Neurology* 1965; 15: 165–71.
- Sacks OW, Brown WJ. The axonal dystrophies. *Bull Los Angeles Neurol Soc* 1966; 31: 35–41 (a).
- Sacks OW, Aguilar MJ, Brown WJ. Hallervorden Spatz Disease – its pathogenesis and place among axonal dystrophies. *Acta Neuropathologica* 1966; 6: 164–174(b).
- Sacks OW. L-DOPA for progressive supranuclear palsy. *Lancet* 1969; 294: 591–592.
- Sacks O. *Migraine*. Vintage Books, New York 1970(a).
- Sacks OW, Messeloff C, Scharzt W, Goldfarb A, Kohl M. Effects of L-DOPA in patients with dementia. *Lancet* 1970(b); 295: 1231.
- Sacks OW, Kohl M. Side effects of L-DOPA in postencephalitic parkinsonism. *Lancet* 1970(c); 296: 1006.
- Sacks OW, Kohl M. Incontinent nostalgia induced by L-DOPA. *Lancet* 1970(d); 295: 1394.
- Sacks OW, Messeloff CR, Schwartz WF. Long-term effects of levodopa in the severely disabled patient. *JAMA* 1970 (e); 213: 2270.
- Sacks OW, Kohl M. L-DOPA and oculogyric crises. *Lancet* 1970(f); 296: 215–16.
- Sacks OW. Parkinsonism – a so-called New Disease. *British Medical Journal* 1971; 4(5779): 111.
- Sacks OW, Kohl MS, Messeloff CR, Schwartz WF. Effects of levodopa on parkinsonian patients with dementia. *Neurology* 1972; 22: 516–519.
- Sacks O. *Awakenings*. Duckworth & Co, London 1973.
- Sacks O. The origin of „Awakenings“. *BMJ* 1983; 287: 1968–9.
- Sacks O. *A leg to stand on*. Simon&Schuster, New York 1984.
- Sacks O. *The man who has mistook his wife for a hat*. Summit Books, New York 1985.
- Sacks O. *Seeing voices*. University of California Press, Los Angeles 1989.
- Sacks O. Defining consciousness: a reply. *Nature* 1992 (a); 358: 618.
- Sacks O. Tourette's syndrome and creativity. *BMJ* 1992 (b); 305: 1515–1516.
- Sacks OW. Guam ALS – PDC: Possible causes. Reply. *Science* 1993; 262: 825–826.

- Sacks O. *Musical Ability*. Science 1995(a); 268: 621.
- Sacks O. *An anthropologist on Mars*. Alfred A. Knopf Publishers, New York 1995(b).
- Sacks O. Gowers' memory. *Neurology* 1996; 46: 1467–1469.
- Sacks O. *The island of colorblind*. Arthur A. Knopf Publishers, New York 1997(a).
- Sacks O. A Neurologist's perspective on the aging brain. *Arch Neurol* 1997(b); 54: 1211–1214.
- Sacks O, Cole J, Waterman I. On the immunity principle: a view from a robot. *Trends in Cogn Sci* 2000(a); 4: 167.
- Sacks O. Weighing the neurological complexities of long-term levodopa use. *Arch Neurol* 2000(a); 57: 1531.
- Sacks O. *Uncle Tungsten*. Vintage Books, New York 2001(a).
- Sacks O. Henry Cavendish: an early case of Asperger's syndrome? *Neurology* 2001(b); 57: 1347.
- Sacks O. *Oaxaca Journal*. Random House Publishers, New York 2002.
- Sacks O. Early work on elephant gait not to be forgotten. *Nature* 2003; 423: 221.
- Sacks O. The prevalence of migraine in neurologists. *Neurology* 2004(a); 62: 342.
- Sacks O. Autistic geniuses? We're too ready to pathologize. *Nature* 2004(b); 429: 241.
- Sacks O, Siegel RM. Seeing is believing as brain reveals its adaptability. *Nature* 2006(a); 441: 1048.
- Sacks O. The power of music. *Brain* 2006; 129: 2528–2532(b).
- Sacks O. *Musicophilia*. Alfred A. Knopf Publishers, New York 2007.
- Sacks OD. Carleton Gajdusek, MD (1923–2008). *Arch Neurol* 2009; 66: 676–677.
- Sacks O. *The mind's eye*. Arthur A. Knopf Publishers, New York 2010.
- Sacks O. *Hallucinations*. Knopf/Picador Publishers, New York 2012(a).
- Sacks O. The central effects of peripheral injury. *J Neurol Neurosurg Psychiatr* 2012(b); 83: 868.
- Sacks O. Hallucinations of musical notation. *Brain* 2013; 136: 2318–22.
- Sacks O. Two types of neurologist: remembering Michael Kremer and Roger Gilliatt. *Pract Neurol* 2014; 4: 128–130.
- Sacks O. *On the move. A life*. Vintage Books, New York 2015(a).
- Sacks O. *Gratitude*. Picador, New York 2015(b).
- Sacks O. *The river of consciousness*. Arthur A. Knopf Publishers, New York 2017.
- Steele JC, Caparros-Lefebvre D, Lees AJ, Sacks OW. Progressive supranuclear palsy and its relation to pacific foci of the parkinsonism-dementia complex and Guadeloupean parkinsonism. *Park Relat Disord* 2002; 9: 39–54.
- Steele JC, Wresch R, Hanlon SD, Keystone J, Ben-Shlomo Y. A unique retinal epitheliopathy is associated with amyotrophic laterals sclerosis/parkinsonism-dementia complex of Guam. *Mov Disord* 2015; 30: 1271–1275.

Článek je převzatý z:
Neurol. praxi 2020; 21(3): 241–246

prof. MUDr. Petr Kaňovský, CSc., FEAN
Neurologická klinika Lékařské fakulty UP
a Fakultní nemocnice Olomouc
I. P. Pavlova 6, 779 00 Olomouc
petr.kanovsky@fnol.cz